

EGRI KÖZÉPISKOLÁK A NAGY HÁBORÚ ÁRNYÉKÁBAN*

LACZKÓ VIVIEN

Eger városát a mai napig az egyik legpatinásabb ifjúságot nevelő városként tarthatjuk számon, amelybe számos rangos és elit intézmény is beletartozik. Ilyen többek között a Dobó István Gimnázium és a Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium, történelmük több száz évrre visszamenőleg nyújt számunkra információt a fiatalság életviteléről és céljairól a dokumentumok elemzései által. Egy korábbi tanulmányomban vizsgáltam behatóan a ciszterci gimnázium első világháború alatti mindennapjait, azonban ahhoz, hogy az ott leírt eseményeket vagy ezek rögzítését értékelni tudjam, városi szinten össze kellett hasonlítanom a közel vele egyidős, akkori nevén az Egri Magyar Királyi Állami Főreáliskolával.¹ A tanulmányt ezt hivatott bemutatni, pontosabban a diákság és tanárság háttérországban és frontvonalakon végzett munkásságát az első világháború alatt.

A két intézmény már az 1700-as évektől létező és elismert iskola volt, amely helyileg a mai napig is a Csiky Sándor utca két oldalán helyezkedik el. Kezdetben a két épület egyazon kézben volt, a jezsuitáknál, majd a rend megszüntetése után 1776-ban a ciszterci rend átvette az egyik épületet, amelynek ezután a neve Ciszterci Rend Egri Katolikus Főgimnáziuma lett, a másik épület állami kézben Egri Magyar Királyi Állami Főreáliskolaként folytatta működését.

Az első világháború alatti iskolai élet összehasonlítását az iskolai Értesítők által végeztem, amik tulajdonképpen a mai használatban vett évkönyvekhez hasonlóak, és speciális forrástípusként mutatják be az iskolák életvilágát. A ciszterci gimnázium Értesítői általában három részből álltak. Az első részben minden esetben valamiféle újdonság jelent meg, például egy a gimnázium vagy a magyar nemzet számára fontos esemény. A második rész a főgimnáziumban elhelyezett országos meteorológiai fiókintézet észleleteinek táblázatos áttekintését tartalmazza. A harmadik szakasz a főgimnázium állapotrajzát közli az adott iskolai évben, amely tartalmilag változásokat mutat, de vannak állandó elemek, például a tanári kar bemutatása; a tanterv ismertetése; a szertári növekedés; ösztöndíjas, jutalmazott, segélyezett tanulók felsorolása; a tanulók osztályzata a tanév végén; statisztikai táblázatok; jelentés az érettségi vizsgálatokról; történeti vázlat az iskola életéből az aktuális tanévben; a következő tanév kezdete. A különböző önképzőkörök leírását nem közölték folytonosan, ennek egyik oka,

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

¹ Laczkó, 2019. 37–53.

hogy a háború előrehaladtával az iskolai kiadásokat csökkentve megszüntettek azokat. Ezzel szemben az állami gimnázium értesítői nem tagolódnak részegységekre, csupán alfejezeteket jelölnek egyenként, amelyek a ciszterci gimnáziumnál a harmadik szakaszba tartoznak, azonban azok szinte azonosan mutatják be a gimnázium állapotrajzát.

Az 1915–1916-os tanévtől egy vallás- és közoktatásügyi minisztérium által szabályozott alszakasz került be az Értesítőbe.² Ez az *Iskolánk és háború* elnevezést kapta, amely a ciszterci és az állami gimnázium által kiadott kiadványban ugyanúgy szerepel. Ezek a következő altémákra oszlottak. Az első az intézeti épület állapotát írta le a háború vonatkozásában, továbbá a tanítás normális menetétől eltérő változásokat. A második az intézeti tanárság életével foglalkozott, ezen belül a hadba vonult tanárok bemutatása, a tanárok háborúval kapcsolatos tevékenysége az iskolán belül, segélyakciók, a háborúval kapcsolatos tevékenységük az iskolán kívül, a háború vonatkozásainak felhasználása az egyes tantárgyak keretében és a háborús emléktárgyak gyűjtése kapott helyet. A harmadik rész az iskola tanulóival foglalkozott, ezen belül besorozott tanulókkal, az intézet régebbi tanulóira vonatkozó adatokkal, a tanulók adományaival és társadalmi akcióival, hadikölcsönnel, mezőgazdasági munkásságukkal. Ezek a szakaszok játszanak fontos szerepet az iskola életének bemutatásában. Azonban fontos megjegyezni, hogy az Egri Magyar Királyi Állami Főreáliskola csupán az 1915–1916-os tanévben közöl erről információt, a következő tanévekben nem.

Az iskola épülete

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1914. évi augusztus 24-i rendelete tartalmazta a ciszterci épületére vonatkozó intézkedést is. Az iskolai épületet lefoglalhatták hadicélokra teljesen vagy részben, ezért az intézetnek magának kellett gondoskodnia más, tanításra alkalmas épület bérléséről, lehetőleg díjtalanul. Amennyiben egy településen belül több iskola is volt, akkor az igazgatóknak együtt kellett dolgozni avégett, hogy esetlegesen egymás helyiségeit tudják használni. Az ország számított arra, hogy ebben az anyagilag nehéz helyzetben minél kevesebb költséggel tudják megoldani az ifjúság oktatását.³ Az apát arra kérte az igazgatót, hogy a tornatermet engedje át a Vöröskereszt egri fiókjának.⁴ Közben biztosították az iskola javait a rongálást elkerülendő. A 60. gyalogezrednek egy része nyert elhelyezést itt, de csak átmenetileg néhány napra, kiknek helyére rövid idő múlva, 1914. szeptember 2-án már a csaták sebesültjei jöttek. Ettől az időtől 1916. június 1-jéig a háború sebesültjeinek vagy beteg hőseinek nyújtott menedéket. Hadi kisegítő kórház céljára az iskola torna-

² A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 68.

³ MNL HML VIII-53/a

⁴ MNL HML XII-11/8

termét, a hozzátartozó két öltözőt, továbbá raktár céljára az énektermet és az öt ápoló népfelkelőnek lakásként a zenetermet foglalták le. A kórház 21 hónapon keresztül működött, ezután feloszlatták, mert túl messze volt a frontoktól.⁵ A tanítás ettől függetlenül folyt az épületben.

Ezzel szemben az állami gimnázium épületét a hadvezetőség már 1914 augusztusában lefoglalta katonai tartalékkórházi célra, négy szertári helyiséget és az igazgatói irodát használhatták csupán az iskolai élet zavartalan működéséhez, de hamarosan az igazgatói irodát is át kellett adni a katonai kórházi parancsnokságnak. Mivel a kórház érdekeit nem szolgálta a tantermi felszerelés, ezért a leghatékonyabb és gyorsabb módon ki kellett üríteniük. A kiürítés során az intézeti felszereléseknek elhelyezése a négy szertári helyiségben és a folyosón történt.⁶ Az iskola épülete megszakítás nélkül 1916 májusáig le volt foglalva kórházi célokra. Ekkor visszatérhettek, de az iskola olyan rossz állapotban volt, hogy alapos helyreállítás nélkül iskolai célra nem tudták használni.⁷ Az intézeti épület lefoglalása folytán a tanítás folytatása miatt ideiglenes helyiségről kellett gondoskodni, de ez nem volt könnyű feladat, mert az alkalmas helyiségeket nagyobb részben lefoglalták, különösen a bevonuló katonák elszállásolására.⁸ Az 1914–15-ös tanév elején tartandó vizsgálatokat és tanácskozásokat 1914 szeptember közepén végezték el az állami polgári leányiskola helyiségeiben, majd október 10-én a Líceum épületébe költöztek, ahol 10 termet kaptak.⁹

Tananyagváltozás

A körülményekhez képest elég kedvező elhelyezkedés folytán az állami gimnázium működésében a rendes tantárgyakat illetően csekély eltérés volt a normális menettől, kivéve a tornatanítást, mely sajnos szünetelt a tornatanár betegsége és megfelelő helyiség hiánya miatt.¹⁰ A háború közvetlen hatást váltott ki a testnevelés tanítására, ugyanis sorban hívták be az oktatókat, és foglalták le hadi célokra a tornatermeket. Emiatt a minisztérium elrendelte, hogy tanév közbeni kirándulások legyenek ott, ahol a katonai szolgálatra való felkészítés elmaradt, és ahol a felkészítés soron volt. Ezek alól akkor lehetett mentesülni, ha nem volt megfelelő számú tanerő, aki el tudta volna látni a kísérői feladatot. 45-50 fős csoportokban mentek hétköznap, egy délutánon át tartó kirándulásokra, az időjárásnak megfelelően, például a téli hónapokban a síelés is lehetett egyfajta kirándulás.¹¹ Ugyanakkor 1915-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban

⁵ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 69.

⁶ Az Egri Magyar Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 84.

⁷ Uo. 85.

⁸ Uo. 86.

⁹ Uo. 86.

¹⁰ Uo. 87.

¹¹ MNL HML VIII-53/a 90. 3588/1915.

eldöntötték, hogy az ifjúságot még a sorozás előtt is tervszerűleg bizonyos katonai kiképzésben kellett részesíteni. Ezt kísérletképpen az 1915/16 tanévben vezették be. A katonás nevelés részben a rendes tanórákon, részben a játékdélutánokon és kirándulásokban, cserkészzetben és a testnevelésben folyt. Oktatni erre alkalmas tanár vagy ennek hiányában katonai szolgálatra be nem hívott katonatiszt volt alkalmazandó, jelentést kellett tenni arról, hogy hogyan tudná ezt megvalósítani az iskola. A ciszterciek iskolájában a testnevelésórákon bevezették a katonai nevelést. *„Testnevelésórán katonai előkészítést vettek elméletben és gyakorlatban. Hadsereg szervezetet, stratégiát és taktikát tanulmányozták és katonai rendgyakorlatokat, meneteléseket figyeltek meg, és távolságmérési gyakorlatokkal kapcsolták össze.”*¹² Ezzel szemben az állami gimnázium kirándulásokat tartott a megfelelő tornaterem hiánya miatt.

A tanítási órák tananyagának leckéi értelemszerűen kapcsolódtak a minden napok történéseihez. Erről ezt olvashatjuk a ciszterci gimnázium Értesítőjében: *„A magyar nyelv és irodalom tanárai az olvasmányoknak a háborúval kapcsolatba hozható vonatkozásait többször érintették vagy kiemelték. Ciceró, Horatius stb. műveit olvasták, melyek dicső hősokról szóltak. A háborús gondolatoknak és hangulatoknak megírására a dolgozatok nyújtottak alkalmat.”*¹³ *„A német nyelv és irodalom tanárai szintén az olvasmányokat, illetve a dolgozatokat vették elő a háború témájának a megjelenítésére. A történelem összehasonlításokra nyújtott alkalmat. A háborús vonatkozásokat minden fokon kellőképpen fel is használták a tanárok. Az ókori történelemben a spártai ifjak nevelésének ismertetése és hadgyakorlataiknak tárgyalása közben eszmetársítás útján a szaktanár ráirányította a mai katonás nevelés szükségességére és ebben a háborúban már meg is mutatkozott hasznára”*¹⁴ – írta Kürti Menyhért az akkori iskolaigazgató. Az állami *„gimnázium magyar és idegen nyelv tanárai az olvasmányokkal és költeményekkel kapcsolatban a háborús tárgyú írásbeli dolgozatokkal igyekeztek a háborús vonatkozásokat felhasználni. Általában a nyelv és irodalom tanárai minden alkalmat megragadtak, hogy áldozatkész hazaszeretetre lelkesítsék ifjúságunkat. A történelem tanárának pedig tananyagával kapcsolatban még több alkalma nyílt az önfeláldozó hazaszeretetre való buzdításra és azoknak nagyrabecsülésére oktatni ifjainkat, kik erkölcsi és anyagi erejükkel dicsőséget hoznak nemzetünkre és vérükkel és életükkel védelmezik hazánkat. A történelem tanára e mellett még arra is törekedett, hogy minél világosabb képet nyerjen ifjúságunk a most folyó világháborúról és annak előzményeiről.”*¹⁵

„A természetrajzban és kémiában a növényi táplálékokról, a ruhaanyagokról, valamint a katonák állóerejéről és a gyógyszerek hatásairól volt szó. Ezek nem csupán a háborúhoz fontos dolgok, hanem a mindennapi élethez is elengedhetetlen tudások. A természettan órákon érdekes és tanulságos előadásokat tartottak. Kiváltképpen

¹² A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 77.

¹³ Uo. 73.

¹⁴ Uo. 75.

¹⁵ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 91.

foglalkoztak a ledobott bombákkal a tehetetlenség elvében”¹⁶ – írják a ciszterci gimnázium értesítőjében. Hasonlóképpen az állami gimnáziumban is a táplálkozás és egészségüggyel kapcsolatos ismeretek tárgyalásánál, továbbá robbanószerrek alkatrészeinél és a levegő kémiájánál hozták kapcsolatba tárgyukkal a háború eseményeit.¹⁷

„A matematikában a hadsereg létszámára, élelmezésére, muníciók szállítására, léghajók és elfoglalt helyek magasságának meghatározására, városok és erdők egymástól való távolságának, a puskalövedékek sebességének kiszámítására volt lehetőség. Ezekon kívül külön is foglalkoztak még a pénzek árfolyamértékével és a hadikölcsön kötvényekkel, mely utóbbiakból néhányat be is mutattak. A pszichológiában a háború alkalmas példákat szolgáltatott az érzelmek, indulatok és szenvedélyek ismertetéséhez. A tanulók rajzórakon a vázlatfüzetjeikbe előszeretettel rajzoltak háborús képeket, képes levelezőlapok után vagy fantáziaképek alapján.”¹⁸ Az állami gimnáziumban a fizika és a mennyiségtan tanárai pedig különös hangsúlyt helyeztek a technika háborús vívmányaira, és háborús vonatkozású példákat adtak fel tanítványaiknak. Következtetésképpen megállapítható, hogy a háború beleivódott az iskolák mindennapi életébe a tantárgyakon keresztül is.

A tanárok iskolán belüli és kívüli tevékenysége

A tanári testület nemcsak szóval, hanem tettel is jó példával járt elő, ugyanis a tőlük telhető legnagyobb módon kivették részüket a különféle hadisegélyezésekből úgy az iskolában, mint azon kívül. Mindkét iskola tanári kara közreműködött a katonák számára szánt adományok gyűjtésében, legyen az pénzbeli vagy tárgyi.

Az állami gimnázium tanári testülete a háború elejétől 1916-ig az igazgatóság útján összesen 571 koronát adományozott hadsegélyezési célokra,¹⁹ ezenkívül a tanári testület minden egyes városi háborús gyűjtésnél adott kisebb-nagyobb összeget. „Hadikölcsönöknél a tanári testület összesen 41,150 koronát jegyzett, amely összegből Dr. Czigler Henrik 20,000 K-t, Dr. Schweiger Lázár 15,000 K-t, Vigh Béla 2200 K-t, Kniesner Ágost 1000 K-i Csoltkó István 800 K-t, Tóth István 550 K-t, Kolosy Mór 500 K-t, Baranyó Ernő 300 K-t, Jablonszky Flóris 200 K-t, Kántor Nándor 200 K-t, Bánhidó Ödön 200 K-t, Pécsi Ottmár 150 K-t, Ifj. Dr. Hankiss János 50 K-t jegyzett. Az igazgató az intézeti alapok tőkéiből a múlt tanévben 1700 K-át, a folyó tanévben 2600-át, összesen 4300 koronát jegyzett.”²⁰ A tanári testület hozzájárult a városban ápolt nagyszámú beteg katonának lelki és testi fájdalmainak enyhítéséhez, támogatta a helybeli Vöröskeresztet és a hadiárvák ügyét intéző bizottság mű-

¹⁶ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 76.

¹⁷ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 91.

¹⁸ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 77.

¹⁹ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 91.

²⁰ Uo. 92.

ködését, részt vett a háborúval kapcsolatos többi társadalmi mozgalomban is.²¹ A ciszterci gimnázium tanári karából négyen vállaltak a háborúval kapcsolatos tevékenységet: „*Perényi Kandid a Vörös-Kereszt-Egylet Heves megyei választmányának gondnoka, dr. Kürti Menyhért a Vörös-Kereszt egri fiókjának titkára, a hadi sírokat gondozó bizottság tagja. Grész Leó a vármegye egri járásában elhelyezett internáltak leveleinek cenzúrázásával, valamint dr. Kovács Piussal a hadi fogságba jutott földjeink leveleinek fordításával és a válaszok írásával tettek szolgálatot a segítségre szoruló egyszerűbb helybeli és környékbeli falusi lakosságunk, illetve a közigazgatási hatóságunk.*”²²

A ciszterci gimnázium tanárai az egri társadalom művelésének is a pátfogói voltak évek óta. A háború ideje alatt sem voltak restek ezt folytatni, „*Háborús délutánok*” elnevezéssel tartottak előadásokat az egybegyűlteknél.²³ Az eseményekről rendszerint a helyi sajtó, az Egri Újság is beszámolt. Az intézet háborús előadásainak a bevételeiből támogatta a Vöröskeresztet.

Diákság társadalmi akciói

A tanulók a tanári testület buzdítására mindenféle háborús célú gyűjtésben, adakozásban és munkálkodásban részt vettek. Az állami gimnázium diákjai az 1914–1915. tanévben rengeteg pénzt gyűjtöttek különböző célokra, összesen 850 K. 32 fillér értékben (Katonáink karácsonyfájára, hadi fogságban levő katonáink javára, a harctéren megvakult katonáink javára, a Füsttelen napi gyűjtés, a harctéren elesett katonáink özvegyeinek és árváinak javára, a harctéren megvakult katonáink javára, a Magy. Vöröskereszt egylet javára, az egri Izr. filléregylet javára, az intézeti Segélyegyesület javára). Ezenkívül 164 kg fémét és 6 kg szeder-cserjelevelet gyűjtött. Az 1915–1916. tanévi gyűjtés még eredményesebbnek bizonyult, összesen 2660 K 2 fillért szedtek össze (Diákfalvára, katonáink karácsonyfájára, Bolgár vöröskereszt egylet javára, Erzsébet Otthon egylet javára, József kir. herceg szanatórium egyesület javára, a kárpáti ünnepély alkalmával a kárpáti falvak javára, magyar tengeralattjáróra, Zsófia gyermek szanatórium javára, a harctérről visszatért budapesti szegénysorsú egyéni hallgatók javára, az intézeti Segélyező-egyesület javára, a hadi árvák javára).²⁴ Ebben a tanévben a hadvezetőség részére 55 kg csalánt és 4162 darab hadi bélyeget, továbbá 308 darab könyvet és 1599 képes folyóiratfüzetet gyűjtöttek a harctéren küzdő kato-

²¹ Uo. 93.

²² A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 59.

²³ A város kulturális életének felpezsdítésében és a ciszterci lelkiség terjesztésében kulcsszerepet játszott a gimnázium egyik tanára, Maczky Valér. Tevékenysége és munkássága jelentős mérföldkövet jelentett a városi társadalom művelődésében. Nem véletlen, hogy azóta utcát neveztek el róla, és a ciszterci templom kertjében szobrot állítottak emlékéül. Lásd bővebben: Fábíán, 2017. 41–67.

²⁴ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 94.

náink részére.²⁵ A ciszterci gimnáziumban hadsegélyezés címen a Vöröskereszt céljára 400, a hadbavonultak családjainak segélyezésére szintén 400, a katonák karácsonyára 1914-ben 191, 1915-ben 243 K-át adtak össze a diákok. A vak katonáknak 40, a Gyorssegély alapnak 26, a Bolgár Vöröskeresztnek az eladott levelezőlapokért 56 K 40 fillért, és az Egerben ápolt sebesültek részére napilapokra 48 K-át juttatott az ifjú szívek áldozatkészsége. Az elpusztult kárpáti falvak felépítésére 1916. május 1-jén rendezett templomi gyűjtés összegének, a 140 koronának java része is a tanulók szerény erszényéből került ki. Szívesen vettek a tanulók hadijelvényeket és jótékony célú sorsjegyeket. Nagy buzgósággal végezték a hadibélyeg- és fémgyűjtést, a különböző ruhafélék és rongynak összeszedését.²⁶ Az 1916–1917. tanévben is minden kínálkozó alkalommal hozzájárultak a háború okozta nélkülözések és szenvedések enyhítéséhez. A katonák karácsonyára befolyt 150 K 64 fillér, a vak katonáknak 65 K 83 fillért adtak, a hadisírok alapjára 111 K 85 fillért gyűjtöttek. Őfelsége a király születésnapja a harctéren címen megindult gyűjtés eredménye 72 K 36 fillér, végül az Rósz. Gyermekszanatórium Egyesület javára 65 K 85 fillért adományoztak.²⁷

Sorozás

A ciszterci gimnázium tanárai közül 1916-ig csupán két tanár volt alkalmas a katonai szolgálatra: Rédei Gerő és Szász Alfréd. Rédei Gerő a 60. gyalogezred tábori lelkésze lett, a hadi szolgálat alatt az alábbi kitüntetésekert szerezte: a kardokkal díszített Ferenc József-rend lovagkeresztje, a II. oszt. lelkészi érdemkereszt, a Signum Laudis, a Károly-csapatkereszt, a Vöröskeresztgyelet II. oszt. hadiékítményes díszjelvénye, a kardokkal és sisakokkal díszített háborús emlékérem; háború folyamán azonban a kitüntetések mellett sajnálatos módon egy komoly betegséget is elkapott. A kitüntetéseit büszkén, a betegségét türelemmel viselte. Szász Alfréd kórházi tábori lelkész volt Ciliben, később Grész Leó a 12. sz. helyőrségi kórházban végzett szolgálatot.²⁸

Az 1915–1916-os tanévig öt tanár és az egyik római katolikus hitoktató vonult hadba, név szerint Bánhidv Ödön, Czunya Sándor, Klauber Frigyes, Takács Andor és Tóth Gyula rendes tanárok és dr. Tóth Tihamér katolikus hitoktató; Hetzel Fülöpöt pedig áthelyezték a lócsai állami főreáliskolához. Bánhidv Ödön 1914. augusztus 1-én vonult be a 10. honvéd gyalogezred helybeli kiegészítő parancsnokságához. 1915 októberében tizedessé léptették elő és november 3-án nem tényleges viszonyba való helyezéssel visszatért iskolánkhoz. Czunya Sándort 1914. november 8-án hívták be mint tartalékos hadnagyot a 10. honvéd gyalogezredhez, de szívbaja miatt szabadságotolták. November 22-én ismét behívták,

²⁵ Uo. 95.

²⁶ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 83.

²⁷ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1917. 60.

²⁸ Uo. 58.

és beosztották a helyben állomásozó 12. honvéd gyalogezred pótzászlóaljához, mivel szolgálati beosztása megengedte, szabad elhatározásából tovább tanított 1915. január 3-ig.²⁹ Januártól kezdve tényleges helyi szolgálatot teljesített többféle beosztással Miskolcon, Kassán és Nagykárolyban, később Nezsiderben teljesített őrszolgálatot. 1915. novemberében főhadnaggyá léptették elő. Klauber Frigyes 1914. október 1-én vonult be mint őrzető a 12. honvéd gyalogezred pótzászlóaljához, és rövid időn belül népfőkelő hadnaggyá nevezték ki. Többféle beosztásban teljesített szolgálatot Egerben, Máramarosszigeten, Kassán és Volhíniában. Ebben a tanévben Brűben szolgált a 19. őrszászlóaljnál. Takács Andor 1914. augusztus 2-án vonult be mint tartalékos hadnagy a 7. honvéd gyalogezred Pancsován állomásozó századához, és november végéig ott teljesített szolgálatot. December elején részt vett a Szerbiába nyomuló hadseregünk harcaiban, de már december 9-én a grockai éjjeli ütközetben súlyos agyrázkódást szenvedett. Grockáról betegsége következtében Pancsovára, majd Temesvárra szállították, ahol 1915. április elejéig gondozták, ezután átszállították a kiskunfélegyházi kórházba. Mivel állapota nem javult kellőképpen, szabadságoltatták. Tóik Gyula 1914. július 25-én vonult be az Ungvárott állomásozó 65. cs. és kir. közös gyalogezredbe mint tizedes, kezdetben az önkéntesek kiképzésében vett részt, és később, szeptember közepén ezredének negyedik menetszázadával Boszniába vonult a Drina folyó mellett Szerbia ellen küzdő katonákhoz. Betegség következtében november elején kórházba szállították. 1915 márciusában ismét visszakerült ezredéhez, Tótsóváron teljesített szolgálatot, és az volt a feladata, hogy az ezredhez tartozó hősi halált halt tisztek arcképét olajfestményben megörökítse.³⁰ Dr. Tóth Tihamér 1914. augusztus 1-én vonult be a 68. cs. és kir. gyalogezredhez, és a déli és északi harctereken folytatott küzdelmeikben vett részt. 1915. október végéig töltötte be tiszét, egészsége megromlása miatt felváltották, és visszatért tanítani. Szolgálata alatt kitüntetésekert szerzett, katonai lelkészi és a magyar Vöröskereszt Egylet II. oszt. érdemkeresztjét.³¹

A tanárok mellett a tanulók behívása súlyosabb mértékben érintette az iskolát. Az állami gimnáziumban az 1914–1915. tanévben huszonhárom tanulót soroztak be. A negyedik osztályból Bukucs Imrét, Korózs Józsefet és Riha Gyulát; az ötödik osztályból Pápay Lászlót, Szoó Józsefet és Spitzer Endrét; a hetedik osztályból Fejér Miklóst, Fűkőh Istvánt, Gavenda Emilt, Jankovics Bélát, Kelemen Sándort, Reiner Árpádot, Ruttkay Ernőt, Schilhábel Ernőt, Schwartz Imrét és Veisz Sándort; a hetedik osztályból Abonyi Lászlót, Grószberg Dezsőt, Jolbey Sándort, Kárász Elemért, Pucher Ferencet, Sárosy Józsefet és Tóth Gyulát.

Az 1915–1916. tanévben tizennégy tanulót soroztak be, név szerint: a hatodik osztályból Berzéthi Pált, Bujdosó Lajost, Éles Lajost, Jankovits Istvánt és Lieszkovszky Ernőt; a hetedik osztályból Pók Kálmánt, Saepelt Vilmost, Subik Gyulát és Szabó Barnát; a nyolcadik osztályból Drlicska Károlyt, Iszkerka Istvánt,

²⁹ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 88.

³⁰ Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola Értesítője, 1916. 89.

³¹ Uo. 90.

Schiffer Sándort, Weizsmann Lipótot és Wollák Lajost.³² Az 1916–1917. és 1917–1918. tanévről nincs adatunk.

A ciszterci gimnáziumban az 1914–1915. tanévben huszonöt diák vonult be, a hatodik osztályból Sebestyén Gyula; a hetedik osztályból Gyürky Imre, Laczek Ádám, Lázár József, Leviczky Mihály, Prokai Pál, Schaub István, Szanthoffer Sándor, Szilcz Lajos, Torday Ignác; a nyolcadik osztályból Elekes Dezső, Gaál Ignác, Gibás Imre, Gyöngy Mihály, Kiss János, Kovalcsik Gyula, Losonczy Géza, Mikus Lajos, Misik Béla, Rusvai Kálmán, Schiffer Ferenc, Sebész Alajos, Sepitkó András, Vágner József és Viszney Sándor.

Az 1915–1916. iskolai év folyamán a következőket sorozták be, összesen tizenhat főt: a hetedik osztályból Csesznok Géza, Kares Gusztáv, Kelemen András és Szecsei Kálmán; a nyolcadik osztályból Beznák László, Bores Ferenc, Horánszky Dezső, Kulits Kálmán, Madarassy Ferenc, Nagy Barnabás, Nyizsnyik Bertalan, Suba Antal, Szabó Imre, Tatos Kálmán, Zsigmond János. Az 1915–16. tanévi tavaszi népfelkelői szemlén bevált és bevonult a következő nyolc fő a nyolcadik osztályból: Bátor Gáspár, Dömötör István, Krebsz Tivadar, Magniu Elek, Miskovics Elek, Pap István, Tobákos János, Wallandt Ernő.³³

Az 1916–1917. tanév januárjában Kosztik János hatodik és Biró Károly nyolcadik osztályos tanuló vonult be. Márciusban három nyolcadik osztályos tanuló, név szerint Endersz Frigyes, Gremesperger Sándor és Tóth István. Ugyanekkor esküdött fel Derecskey János, Gál Károly, Geguss István és Turcsányi Gyula hatodik osztályos, 1899-es évfolyamú tanulók. Az ugyanezen évfolyamú hetedik osztályú tanulók, Csórja Etele, Hegedűs Béla, Juhász Pál, Király Géza, Molnár Béla, Paudics Mihály, Tition József és Wähl Tibor katonai kiképzésre bevonultak.³⁴ Összesen tizenhét fő.

Az 1917–1918. tanévben összesen negyvenhárom tanulót hívtak be katonának. 1917. októberében Terenyi László hetedik, Kaposi János, Kovács S. Ferenc és Kimer István 1899-es évfolyamú tanulók vonultak be. Az 1918. januári népfelkelői szemlén a következő 1900-as évfolyamú tanulók váltak be: a hatodikból Boskó Jenő, Dernei József és Magyar István; a hetedikből Antal András, Mikula Imre, Péterffy Endre, Pongrácz Sándor, Révász László, Réz Dezső, Sándrik Sándor, Szilágyi János és Tuchmann Antal; a nyolcadikból Bakos Imre, Berente László, Bozó Károly, Csépe Jenő, Darvas Lajos, Fékes Sándor, Golda László, Hiki Béla, Jurán József, Majzik László, May Imre, Mohás Géza, Pál Endre, Pelláthy István, Petravich Ödön, Sándor Ferenc, Simon Ernő, Tavaszy Ferenc, Ujlaky László, Ungár Sándor, Vajda Sándor, Weinberger Imre és Wind Gyula. Az áprilisi népfelkelői pótszemlén volt a régebbi évfolyamúak közül a nyolcadik osztályból négyen váltak be: Csendes Antal, Farkas Sándor, Gombos Ferenc és Korányi Lajos.³⁵

A két iskola tanárainak behívásából látható, hogy az állami iskolából hat ta-

³² Uo. 93.

³³ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1916. 82.

³⁴ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1917. 59.

³⁵ A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője, 1918. 15.

nárt hívtak be frontszolgálatra, míg a ciszterci gimnáziumból csupán hármat a háború teljes ideje alatt. Ennek az okát a levéltári forrásokban fellelhető véderőtörvény alkalmazásában leltem fel, amelyet a zirci apát terjesztetett ki a tanárookra. A behívott diákok adatait összehasonlítva az állami gimnáziumból harminchét főt hívtak be katonának az 1914–1915. és 1915–1916. tanévben, míg a ciszterci gimnáziumból negyvenegy tanulót. Sajnálatos módon az állami gimnázium 1916–1917. és 1917–1918. évi Értesítőiben nincs adat arra vonatkozóan, hogy hány főt hívtak be. Ezzel szemben a ciszterci gimnázium közöl információkat, az 1916–1917. tanévben tizenhét fő, az 1917–1918. tanévben negyvenhárom főt soroztak be katonának. Összességében a ciszterci gimnázium Értesítőiben közölt adatok alapján százegy diák harcolt a hazájáért a frontokon.

Emlékezet

A ciszterci gimnázium nagy gondot fordított a háborúban részt vevő aktuális diákjainak és régi diákjainak összegyűjtésére, így majdnem kétszáz diák adatait tudtam megvizsgálni a levéltári források, az emléktábla és az emlékkönyv (Pro Patria) segítségével. Az iskola vezetése eldöntötte 1922-ben, hogy szeretne méltó emléket állítani az elesett hősöknek, ezért elkezdte összegyűjteni, hogy mely akkori és régi diákjai veszték oda. A megemlékezés két fontos része az emléktábla, továbbá a Pro Patria című kiadvány. Ez utóbbi az 1922-ben készült emléktáblához kapcsolódó emlékkönyv, amelyben a háború következtében elhunyt tanulók adatait olvashatjuk. A könyvbe eredetileg, azaz 1922 áprilisában hetvenöt név került, mellette olvasható a születési helyük és idejük, mikor jártak az iskolába, továbbá katonai kitüntetések, haláluk helye és ideje. 1923 márciusáig még nyolc nevet írtak bele, az ő neveik az emléktábla aljára kerültek. A könyvben még egy hősi halott, Farkas Ernő adatai szerepelnek, akiről 1925 októberében szereztek tudomást. Az állami iskola a hősökről való megemlékezés jeleként emléktáblát állíttatott az elesett tanulókról és tanárokról.

Összegzés

A háború nagy hatással volt az iskolák életére ugyanúgy, mint a társadalom minden szegmensére. A kezdeti lelkesedést az 1916–1917-es tanévre már a teljes kiábrándulás váltotta fel, ettől függetlenül azonban az iskolák diákjai és tanárai is töretlenül folytatták társadalmi akcióikat, teljesítették a minisztérium elvárásait, a tanárok a háborús helyzet megértése érdekében a tanulók mindennapjaiba, a tananyagba is beiktatták a frontokon zajló eseményeket, például a matematika vagy irodalom oktatásában. Mindkét iskola épületét használatba vette a hadügyminisztérium, ám a ciszterci gimnáziumot nem sújtotta a teljes iskola lefoglalásával. Emiatt a ciszterci gimnáziumban az 1915–1916-os tanévben bevezetésre került a katonai nevelés a testnevelésórán belül, míg az állami gimnáziumban

ziumban helyhiány miatt kirándulásokat szerveztek az órán. Az Egerben történő karitatív gyűjtések során a diákok és a tanárok példásan adakoztak a rászorulóknak javára, mindkét intézményben. Ilyen gyűjtés volt például a Füsttelen nap, vagy az elpusztult kárpáti falvak felépítésére szervezett gyűjtés. A tanárok ösztönöztek és támogatták a tanulókat abban, hogy a frontszolgálatot teljesítő katonák számára gyűjtsenek gyógynövényeket, amelyből teát készíthetnek a katonák. A ciszterciak körében hagyományként működő városi szintű, a lakosságnak tartott ismeretterjesztő előadásaikban is a háború volt a fő téma.

Mindkét intézmény tanári karát és diákjait is érintette a frontszolgálat, amelyet a legjobb tudásuk szerint végeztek betegségben és egészségben. A ciszterci gimnáziumból három, az állami gimnáziumból hat tanárt érintett a frontszolgálat, ennek oka a véderőtörvény. A diákokat tekintve az 1914–1915. és az 1915–1916. tanévben csekély különbség van a behívottak számában, továbbá elemezni a későbbi tanévekből csupán a ciszterci gimnáziumot lehet, ugyanis az állami gimnázium nem közöl erre vonatkozó adatot az Értesítőiben. Fontos volt megemlékezniük a hősi halottjaikról, mely mind a két iskolában emléktáblával valósult meg, a ciszterciak ezt egy emlékkönyvvel egészítették ki.

A gondterhes órákban is megőrizték lelkierejüket, és mind a tanárok, mind a diákok lankadatlan erkölcsi értékekkel folytatták áldozatkész munkájukat a tudás és a haza érdekében.

Felhasznált források és szakirodalom

- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1913–1914. tanévről. Eger, 1914.
- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1914–1915. tanévről. Eger, 1915.
- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1915–1916. tanévről. Eger, 1916.
- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1916–1917. tanévről. Eger, 1917.
- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1917–1918. tanévről. Eger, 1918.
- A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1918–1919. tanévről. Eger, 1919.
- Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola XXVI. Értesítője az 1914–1915. tanévről. Eger, 1915.
- Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola XXVI. Értesítője az 1915–1916. tanévről. Eger, 1916.
- Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola XXVI. Értesítője az 1916–1917. tanévről. Eger, 1917.
- Az Egri Magy. Kir. Állami Főreáliskola XXVI. Értesítője az 1917–1918. tanévről. Eger, 1918.

- Babucs Zoltán – Maruzs Roland: Ahol a hősök születnek. Debrecen, 2007.
- Deseő Lajos: A m. kir. szatmári 12. honvéd gyalog ezred, valamint menet- és népfőlkelő ezredeinek története. Budapest, 1931.
- Fábián Máté: A Maczky család Heves vármegye szolgálatában. In: RMJ60. Tanulmányok a hatvanéves Rainer M. János tiszteletére. Szerk.: Fábián Máté – Romsics Ignác. Eger, 2017. 41–67.
- Friedler Samu: Súlyos harczok. A cs. és kir. 65. gyalogezred nyári harczainak története. Salgótarján, 1917.
- Laczkó Vivien: Az első világháború hatása a Ciszterci Rend Egri Katholikus Főgimnáziumára. *Historia Nostra* III. 2019. 37–53.
- MNL HML vonatkozó fondjai
- MNL VML vonatkozó fondjai
- Nagy József: Eger története. Budapest, 1978.
- Reschner Róbert – Sebestyén József: A 68-as Jász-kun gyalogezred háborús albuma. 1917.
- Sassy Csaba: A volt m. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma. Miskolc, 1939.